

GÖMÖRI GYÖRGY

Békássy Ferenc angol-magyar költő 1914-ben

1914-ben Békássy Ferenc angol-magyar költő, akinek addig még csak angolul jelentek meg versei nyomtatásban,¹ huszonegy éves és Svájcban nyaral egy barátjával. Nemrégien kiadott összegyűjtött írásaiban többször is szó esik erről a barátról, Elliot Logwood (barátainak „Peter”) Grant-Watsonról (1885-1970). Békássy egyhelyütt ezt írja róla: „Természetesen nagy írónak tartom őt”, majd hosszabban méltatja Grant-Watson második regényét.² Noel Olivierhez, Békássy egyetlen nagy szerelméhez írt – jelenleg még kiadásra váró – leveleiben Békássy többször is emlegeti Petert, mint különösen rokonszenves embert. Ez az ausztrál születésű, de Cambridgeben tanult író, akit egyébként Békássy még középiskolájából, Bedalesből ismert, a fiatalon meghalt magyar költő legközelebbi barátai közé tartozott, ezért nem meglepő, hogy számos évvel később megjelent önéletrésében több oldalt szentel Békássyval kapcsolatos emlékeinek.

Ennek a *But to What Purpose* (De milyen célból?) c. 1946-ban Londonban kiadott kötetnek a 155–157 lapjain Grant-Watson beszámol egy olyan epizódról, ami különösen érdekes lehet számunkra. Miután megírja, hogy egyideig a Cambridge melletti Grantchesterben a Rupert Brooke által korábban használt házban lakott és a cambridgei King's College-ban egy idősebb tanárral, (a Békássy által is nagyrabecsült) G. Lowes Dickinsonnal barátkozott, így folytatja:

„Egy másik barátság, amelyik abban az időben növekedett és virult, Békássy Ferihez³ fűződött.

Békássy akkor másodéves volt a King's-ben.⁴ Már korábban ismertem, mint iskolásfiút és hát egy egészen különleges diák volt. Tizennyolc évesen már egy negyvenévesnek felelt meg a mentalitása és kulturáltsága. Úgy tetszett, szinte már mindent elolvasott. Egyformán beszélt féltucat európai nyelven és bár magyar volt minden mozdulatában és kifejezőmódjában, képes volt verset és jó verset írni angolul, franciául és németül. Szeretni való és gondolatébresztő ember volt, nagyszerű humorérzékkel. Ekkoriban ő, valamint számos más férfi és nő nagy kedvességgel és meg-nem-érdemelt toleranciával kezelt engem.

¹ A *Cambridge Poets 1900–1913* (W. Heffer and Sons, Cambridge, 1913) című versantológiában.

² *Békássy Ferenc összegyűjtött írásai*, szerk. Weiner Sennyey Tibor, Aranymadár Alapítvány, az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban, Budapest-Zsennye 2010, 206.

³ „Feri” az angol eredetiben is.

⁴ Grant-Watson téved: Békássy ekkor már harmadéves, tehát végzős volt, 1914 tavaszán kapta meg Cambridgeben Bachelor of Arts diplomáját.

A nyári trimeszter végén Svájcba utaztunk Békássyval, ahol találkoztunk szüleimmel, akik feladták firenzei villájukat és most fokozatosan visszatérőben voltak Angliába. Luzern közelében, egy kis tó partján tanyáztunk, egy olyan helyen, ahol a vízben lehetett fürdeni, mert elég meleg volt, nem úgy, mint a nagyobb és mélyebb tavakban. Itt hallottuk, hogy Ferdinánd főherceget meggyilkolták Szarajevóban. Ettől Békássy meglepően izgatott lett.

– Mit gondolsz erről? Mit jelent ez?

Kicsit gondolkodott, majd felvillant a szeme: – Mint jó európai – mondta végre –, természetesen elítélem a politikai gyilkosságokat. Nem lenne szabad, hogy megtörténjenek; teljesen elítélendő, de mint magyar, ennél mi sem okozhat nekem nagyobb örömet.⁵ Ferdinánd főherceg volt az egyetlen, aki megakadályozhatta volna, hogy a magyarok játsszanak vezető szerepet a kettős Monarchiában. Ő, a Főherceg, egy hármast vezetni, egyensúlyban tartva őket – a magyarokat, cseheket és az osztrákokat, majd a római katolikus egyház segítségével a háttérből mozgatni a szálakat (*to pull strings*). De most, hogy meghalt, meglátod, Magyarországnak lesz a vezető szerep. Tisza gróf fogja tudni, hogy mit kell csinálni.

Feri ezután tovább beszélt Tisza grófról,⁶ akit Európa legnagyobb államférfiának hívott, s aki apjának személyes barátja volt. Ha mind igaz, amit mondott, most visszatekintve úgy tűnik, Tisza volt a leginkább felelős az első világháborúért.

Miközben várakoztunk, napról-napra mohón átfésülve az újságokat, Feri nem volt képes másról, mint kelet-európai politikáról beszélni. Gyakran nézegette a hotel halljában kifüggesztett Európa térképét. Egy alkalommal mindkét kezét Oroszországra helyezve és kelet felé húzva így szólt:

– Nézd, milyen iszonyúan nagy és mekkora potenciális erő van itt!

– Ti féltetek az oroszoktól?

– Igen, félünk. Ti is félnétek, ha olyan közel lennétek hozzájuk.

Izgalmas napok következtek. Németország mozgósított, Oroszország szintén, a franciák is készültek mozgósítani és egy napon az összes német elhagyta Svájcot. Ez annyira egyszerre történt, hogy világos volt: parancsra cselekedtek. Feri azt mondta: – Ez már egy jel. Háború lesz.

És a következő napon elutazott Angliába két öccsért és két húgáért, akik ott jártak iskolába. Kikísértem az állomásra és emlékszem, mit mondott.

– Nem bánnék megsebesülni, de nem szeretnék meghalni. Túl sok jó barátom van – mondta vidáman mosolyogva –, olyan kellemessé teszik az életem.

1915 júniusában esett el a galíciai fronton az oroszok elleni harcban.⁷ Sebesülten találtak egy elhagyott állásban és egy orosz kórházban halt meg. Angolul írt verseit összegyűjtötték és kiadták halála után.⁸ Ezek bizonyítják, milyen nagy beteljesületlen tehetség vezetett el benne. Számos angol barátja érezte úgy, Békássyval valami gazdag és értékes tűnt el az életükből.”

⁵ Hasonló magyar reakcióról ír Joseph Roth *A Radetzky induló* c. regényének záró fejezetében.

⁶ Gróf Tisza Istvánról van szó, aki bár először ellenezte a magyar hadba lépést, később mégis hozzájárult és akit emiatt 1918-ban meggyilkoltak, mint a világháborúért felelős miniszterelnököt.

⁷ Békássy Dobronoucnál, Bukovinában, nem Galíciában esett el.

⁸ *Adriatica and other poems* címen a Hogarth Press adta ki 1925-ben.

Amellett, hogy a fenti szöveg fényt vet Békássy Ferencnek az első világháborúval kapcsolatos érzéseire és reményeire, megerősíti azt az eléggé nyilvánvaló tény, hogy az angolul és magyarul is verselő Békássy nem azért tért haza 1914 nyarán, mert mindenáron harcolni akart a világháborúvá terebélyesedő konfliktusban. A család szeretete és a testvéreihez való ragaszkodás készítette Ferencet arra, hogy a semleges Svájc-ból visszatérjen a hamarosan hadba lépő Angliába, majd hogy onnan hazavigye legkisebb lánytestvérét, Klárát. Az angliai Bedales iskola anyakönyveiből kitűnik, hogy bár korábban az összes Békássy-gyerek oda járt iskolába, 1914-ben már csak két lánytestvér, Klára és Éva koptatta a Petersfield közelében lévő koedukált magániskola padjait. A náluk idősebb János, aki már 1911-ben elhagyta a Bedalest, Angliában maradt és internálták, de barátai Lord Wedgwood segítségével hamarosan kihozták a táborból, hogy aztán 1920-ban feleségül vegye Rosamund Wedgwoodot. Jánosból repülőgép-tervező mérnök lett, sohasem tért vissza Magyarországra, valamikor a múlt század nyolcvanas éveiben halt meg. Éva, bár feltehetőleg Ferenc sürgette, szintén nem akart bátyjával hazatérni – még elvégezte a Bedalesben az 1914–15 év első két szemeszterét (az iskola igazgatója, Badley úr megmentette az internálástól),⁹ csak azután távozott Svájcba, ahol 1917-18-ban a genfi egyetemen tanult.

Békássy tehát csak az akkor még kiskorú Klárát és talán Istvánt vitte magával¹⁰ – valószínűleg Svájc-on keresztül – Magyarországra. Klára később férjhez ment, Hertelendy Gáborné lett és a Bedales évkönyvei szerint 1989-ben hunyt el, Zala megyében. Hazatérésük után (a család hagyományainak megfelelően) Ferenc és a később mérnöki pályára lépő István is jelentkezett huszárönkéntesnek, de kettőjük közül csak István élte túl a háborút. Ferenc pedig – 1915-ben angol barátainak írt levelei tanúsága szerint – bár úgy gondolta, hogy „jót tesz neki a háború”, mert megismeri a mindennapi életet, osztozik az egyszerű katonák sorsában, még frontra vezénylése előtt is remélte, hogy nem fog elesni és valamikor a háború után majd újra láthatja azokat a kedves barátokat, köztük Peter Grant-Watsont, akik korábban, tanuló éveiben olyan kellemesé tették a többidentitású fiatal költő életét.

⁹ Kedves anekdotát közöl erről R. Wake – P. Denton, (szerk.) *Bedales School. The First Hundred Years*, Haggerston Press, London, 1993, 68.

¹⁰ Elképzelhető, hogy István már korábban Svájcban volt, mivel 1914-ben már mint a zürichi Technische Hochschule hallgatóját említik.